

Література

1. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” (п. 3.3 ст. 3) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29. – Ст. 137.
2. Воронова Л.К. Наука фінансового права та її сучасні завдання // Фінансове право. – 2007. – №1. – С. 9.
3. Финансы, деньги, кредит : Ученик / Под ред. О.В. Соколовой. – М.: Юристъ, 2000. – С. 35-36.
4. Цит. по: Гальчинський, Анатолій. Теорія грошей: Навч. посібник. – К.: Основи, 1998. – С. 11.
5. Бельский К.С. К вопросу о понятии денежной системы Российской Федерации // Финансовое право. – 2005. – №8. – С. 3.
6. Відомості Верховної Ради України – 1992. – № 4. – Ст. 23.
7. Там само. – С. 6.
8. Грибов А.Ю. Институциональная теория денег: сущность и правовой режим денег и ценных бумаг. – М.: РИОР, 2008. – С. 98.
9. Див.: Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. Ст. 192.
10. Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” (п.3.3. статті 3).
11. Лунц Л.А. Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. – М.: Статут, 1999. – С. 290.
12. Горбунова О.Н. Некоторые вопросы финансово-правового регулирования денег и денежного оборота в Российской Федерации // Финансовое право. – 2007. – № 8. – С. 2.
13. Е.М. Ашмарина . Финансовая деятельность современного государства // Государство и право. – 2004. – № 3. – С. 85.
14. Див. напр.: Миллер Р.Л., Ван-Хуз Д.Д. Современные деньги и банковское дело..– М., 2000. – С. 6.
15. Алісов Є.О. Проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні: Дис. ... д.ю.н. – Харків, 2006. – С. 161.
16. Карасева М.В. Деньги в финансовом праве. – М.: Юристъ, 2008. – С. 50.

УДК 34.03

О.Г. Осадча

ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК САМОСТІЙНИЙ ТИП ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В останні роки в Україні відбувається стрімкий розвиток суспільних відносин і як наслідок – законодавства, спрямованого на реалізацію принципів правової держави й здійснення корінних перетворень у різних сферах громадського життя. Розвиток суспільних відносин і законодавства й породжує виникнення нових видів юридичної відповідальності.

У юридичній літературі в основному відбивається сформована ще в 60-ті рр. точка зору про існування в праві чотирьох видів юридичної відповідальності: цивільної, карної, адміністративної й дисциплінарної. Як вид юридичної відповідальності також виділяють матеріальну відповідальність [1, с. 359].

Серед існуючих розробок процесуальної відповідальності виділимо дослідження Н.О. Чечиної, С.А. Шейфера А.В. Юдіна, І.М. Зайцева, Д.А. Липинського, В.В. Бутнева та ін.

Ціль даної статті полягає у визначенні місця процесуальної відповідальності в системі типології юридичної відповідальності, з врахуванням її специфічних властивостей.

Критерієм що визначає розмежування системи юридичної відповідальності на види є специфічна властивість предмета й методу правового регулювання, які дозволяють визначити не тільки систему юридичної відповідальності, але й галузеву належність певних видів юридичної відповідальності [2, с. 42].

С.С. Алексєєвим, справедливо було відмічено, що відповідальність підрозділяється на види залежно від того, до якої галузі права вона належить [3, с. 198]. Жодна галузь права не може нормально функціонувати без наявності власного інституту юридичної відповідальності. Трудно уявити галузь права, що не має власних засобів забезпечення правових вимог і дозволів [4, с. 37]. Це рівною мірою ставиться як до матеріальних, так і процесуальних галузей права [5, с. 34], у зв'язку, із чим не можна погодитися з думкою І. С. Самощенко та М.Х. Фарукшина про те, що “процесуальної юридичної відповідальності не існує. Процесуальні примусові заходи – це або запобіжні заходи, або міри адміністративної відповідальності” [6, с. 93].

Усталена теза, що юридична відповідальність – одне із самих складних, змістовних і полемічних правових явищ, цілком відповідає обговоренню питання про процесуальну відповідальність. Проблеми обсягу й змісту цього поняття кроються не тільки в загальнотеоретичних складностях загальної теорії юридичної відповідальності, але й у спірності й неоднозначності самого факту його самостійного існування в поняттєво-категоріальному апараті юриспруденції в цілому. Е. Г. Лукьянова відзначає, що багатьма авторами взагалі “заперечується перспективність самої ідеї процесуальної відповідальності” [7, с. 223]. Тим часом проблеми галузевої процесуальної відповідальності активно обговорюються не тільки на рівні фіксації наявності окремих “погіршень процесуального положення” [7, с. 223], встановлених нормами різних процесуальних кодексів, але й з аналізом їхньої принципової відмінності від відповідальності матеріально-правовий, навіть якщо міра тієї або іншої “відповідальності” позначена загальним терміном, наприклад адміністративний або процесуальний штраф [8, с. 391]. Так, В.П. Воложанин, досить чітко визначає суть проблеми процесуальної відповідальності, відзначає: “Штраф, як процесуальна санкція, відрізняється від адміністративного штрафу. На відміну від адміністративного процесуальний штраф не може бути оскаржений у судовому порядку. На відміну від штрафу як карного покарання процесуальний штраф не спричиняє судимості й не свідчить про здійснення винним злочину. Якщо процесуальним правопорушенням заподіяна майнова шкода, вона відшкодовується окремо по нормах ЦК. Накладення процесуального штрафу не перешкоджає застосуванню дисциплінарних стягнень до винного працівника” [9, с. 113, 107]. Варто підкреслити, що В.П. Воложанин бачить ситуацію даного виду відповідальності в можливості виділення поняття процесуальної відповідальності, як певних несприятливих для особи наслідків її поведінки, що погіршують для неї порядок здійснення права, тобто не є по суті ні карною, ні цивільною, ні адміністративною відповідальністю, ні іншим іншим видом “матеріально-правової” відповідальності. Виявлення таких елементів у механізмі дії права дає підставу стверджувати, що процесуальна відповідальність як загальнотеоретичне поняття – це правовий

феномен, що зводиться не до нормативів матеріального права (карного, адміністративного й цивільного права), а те що має самостійну природу і тому потребує самостійного аналізу.

Процесуальна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, а тому підпадає під її загальне поняття, маючи всі ознаки останньої, що не виключає наявності специфічних рис, які виходять із сутності й особливостей процесуального права.

Очевидно, для визначення місця процесуальної відповідальності в системі типології юридичної відповідальності необхідна на рівні загальної теорії права, провести розмежування юридичної відповідальності на матеріально-правову й процесуально-правову. Кожна з них має свої специфічні особливості й навіть при близькості методології підходу до загального поняття юридичної відповідальності показує свою своєрідність у підставах, формах і досягають результатах, що.

Переходячи таким чином, до типології юридичної відповідальності, а потім і до типології процесуальної відповідальності, потрібні істотні уточнення.

Звернемося до видової схеми відповідальності, запропонованої Н.І. Матузовим та А.В. Малько [10, с. 350, 438], на наш погляд вона відбиває все повноту й точність юридичної відповідальності в теорії права. Вона представлена в наступним образом: види юридичної відповідальності діляться на карну, цивільну, адміністративну, дисциплінарну, процесуальну й матеріальну відповідальності.

Аналогічно представлений видовий розподіл правопорушень, тобто на злочини (карні правопорушення) і на проступки (цивільні, матеріальні, адміністративні, дисциплінарні, процесуальні).

Такий підхід обумовлений навчальним характером видання, у якому він представлений, тому що не дає чіткого критерію такої типології, і з метою деталізації запропонованої класифікації, яка може привести до итогового результату, вважаємо доречним деяких уточнень.

Матеріальна відповідальність не може бути представлена в класифікації поряд із цивільно-правовий, тому що якщо стосовно до цивільної відповідальності мається на увазі галузева класифікація, то підставою класифікації матеріальної відповідальності, на наш погляд, повинен виступати характер санкції, покарання, стягнення й т.д. Говорячи про матеріальну відповідальність, ми, як правило маємо, у виді, що особа, яка притягується до неї, понесе які небудь обмеження майнового характеру. Таким чином, необхідним парним поняттям у такій системі виміру повинне бути поняття “особистої” відповідальності, що зводиться відповідно до обмежень особистої волі, особистих прав і т.п., на відміну від майнових (матеріальних) обмежень. Дуже часто матеріальну (майнову) ототожнюють із цивільно-правовою [11, с. 20]. Однак таке ототожнення не вірно, тому що цивільно-правова відповідальність – як її галузевий вид, – безперечно, може бути представлена несприятливими наслідками особистої властивості – необхідністю опублікувати спростування, принести публічні вибачення, публічний осуд [12, с. 323] і т.д.

Можна погодитися з думкою А. А. Павлушиної, яка вважає, що матеріальна (майнова) відповідальність не тотожна матеріально-правової відповідальності

[8, с. 353], в їхній відмінності лежить класифікаційний критерій, що пов'язаний з різним призначенням видів відповідальності.

П.Р. Ставицький вважає, що матеріальна відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності поєднує галузеві підвиди: матеріальну відповідальність у цивільному праві, земельному, трудовому й ін. [13, с. 44-45].

С.С. Алексєєв і С.В. Курильов, також говорять про те, що матеріальна відповідальність, з одного боку, і карна, адміністративна, дисциплінарна – з іншої, різні по підставах виникнення, порядком реалізації й функціям [14, с. 48-49].

Ю.В. Ячменєв пише: “У сучасних підручниках по теорії держави й права, дуже авторитетних у теоретичній науці авторів поряд з карною, цивільною, адміністративною й дисциплінарною відповідальністю зміцнилося поняття матеріальної відповідальності, що розглядають як самостійний вид юридичної відповідальності” [15, с. 247].

Потрібно уточнити, відносно процесуальної відповідальності, що вона не може бути підвидом матеріально-правової відповідальності, також як не може бути названа загалом, ряду з дисциплінарної, карної, адміністративні й цивільно-правовий, тому що вони є всі різновиди матеріально-правової відповідальності.

Дане твердження, досить чітко було відображено схематично в А.А. Павлушиной [8, с. 354], по двох напрямках:

1. Типи юридичної відповідальності – матеріальна (майнова) і матеріальна (особиста)

2. Типи юридичної відповідальності – матеріально-правова й процесуально-правова

Можна погодиться з думкою О.Е. Лейста, що класифікація юридичної відповідальності на види щодо галузей права не співвідноситься з галузевою структурою права, тому що за порушення норм різних галузей права може застосовуватися відповідальність одного виду. Необхідна більш ширша класифікація видів відповідальності, заснована на її типових властивостях [16, с. 56].

Типом юридичної відповідальності є, і процесуальна відповідальність, тому що її розуміння впливає з більше загального поняття юридичної відповідальності. Справедливо заявлено Н.А. Чечиной, що “це настільки ж самостійний вид, частина, форма юридичної відповідальності, наскільки система процесуальних норм є частина, вид, форма соціальних, правових норм. Зміст процесуальної відповідальності тією самою мірою производно від ... права в цілому” [17, с. 74]. Процесуальна відповідальність володіє як загальними властивостями юридичної відповідальності, так і має свої специфічні особливості. Загальні властивості процесуальної відповідальності производны від змісту юридичної відповідальності, специфічні властивості – від особливостей процесуального права” [17, с. 74].

З'ясування питання про місце процесуальної відповідальності в системі юридичної відповідальності, визначення її й соотношення з іншими видами й типами юридичної відповідальності становить вихідну точку у вивченні процесуальної відповідальності як категорії юриспруденції.

Література

1. Лазарев В.В. Литев С.В. Теория государства и права: Учебник для вузов. – М., – 1998. – С. 359.
2. Липинский Д.А. О становлении новых видов юридической ответственности // Матер. Междунар. науч. конф. “Татищевские чтения: актуальные проблемы науки и практики”. Ч.1: Правоотношения и юридическая ответственность. – Тольятти. – 2004. – С. 42.
3. Алексеев С.С. Общая теория социалистического права. Свердловск, – 1964. – Вып. 2. – С. 198.
4. Липинский Д.А. Проблемы совершенствования процессуальной ответственности // Право и политика. – 2004. – №11. – С. 37.
5. Чечина Н.А., Элькин П.С. Об уголовно-процессуальной и гражданско-процессуальной ответственности // Советское государство и право. – 1973. – №9. – С. 34.
6. Самощенко И.С., Фарукшин М.Х. Ответственность по советскому законодательству. – М.: Юрид. лит., – 1971. – С. 93.
7. Лукьянова Е.Г. Теория процессуального права. – М., 2003.
8. Теория юридического процесса: итоги, проблемы, перспективы / Павлушина А.А.; Под ред.: Ведяхин В.М. – Самара: Изд-во ГОУ ВПО “Самарская государственная академия права”, – 2005. – С. 391.
9. Воложанин В.П. Санкции в гражданском процессуальном праве // Российский юридический журнал. – 1997. – №3. – С. 113.; Воложанин В.П. Применение санкций при совершении правонарушений / В.П. Воложанин, Л.А. Солдатова // Российский юридический журнал. – 1998. – №4. – С. 107.
10. Матузов Н.И. Теория государства и права: Учебник / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – Саратов, – 2001. – С. 438, 350.
11. Даниленко В.Н. Юридическая ответственность: понятие, функции и виды // Современные проблемы взаимодействия материального и процессуального права России: теория и практика: Материалы Всероссийской научно-практической конференции (17-18 апреля) Ч.2. – Екатеринбург, 2004. – С. 20.
12. Тархов В.А. Гражданское право. – 1997. – С. 323.
13. Ставиский П.Р. Проблемы материальной ответственности в советском трудовом праве. – Киев – Одесса, 1982. – С. 44-45.
14. Курьлев С.В. Санкция как элемент правовой нормы // Советское государство и право. – 1964. – №8. – С. 48-49.
15. Ячменев Ю.В. Юридическая ответственность и ее виды в современной юридической литературе // Правоведение. – 2001. – №1. – С. 247.
16. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы). – М.: Изд-во МГУ, – 1981.
17. Чечина Н.А. Основные направления развития науки советского гражданского процессуального права. – Л., 1987. – С.74.

УДК 340.111:124.5

*В.В. Дудченко***ОСНОВНА ЦІННІСТЬ ПРАВА**

Концептуальним ключем до з'ясування проблеми співвідношення права і справедливості є онтологічно-телеологічний підхід до права. За такого підходу право осмислюється за двома напрямками. По-перше, воно осмислюється як частка людського буття у його цілісності й доконечності. Право тут постає дедукцією із закономірностей людського універсуму, і від цих закономірностей воно набуває свого понадюрідичного значення і самобутності. По-друге, право осмислюється у своїй власній цілісності й доконечності. Якщо внутрішньою субстанційною